

SYMPTOMY UNOWOCZEŚNIANIA KONSUMPCJI W WIEJSKICH GOSPODARSTWACH DOMOWYCH

Krystyna Gutkowska¹, Marlena Piekut²

¹Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

²Politechnika Warszawska, filia w Płocku

Abstrakt. Celem opracowania była identyfikacja symptomów unowocześnienia konsumpcji w wiejskich gospodarstwach domowych. Materiał badawczy stanowiły indywidualne dane z badania budżetów gospodarstw domowych Głównego Urzędu Statystycznego za rok 2004, 2006 i 2012. W przeprowadzonym badaniu posłużono się tradycyjną analizą statystyczną oraz wielowymiarową metodą statystyczną. Proces unowocześniania struktury wydatków konsumpcyjnych obserwuje się we wszystkich typach wiejskich gospodarstw domowych, aczkolwiek ich natężenie wykazuje duże zróżnicowanie, przede wszystkim w zależności od głównego źródła zarobkowania oraz niektórych zmiennych socjodemograficznych. Dochody rozporządzone są podstawową determinantą kształtującą modele konsumpcji w wiejskich gospodarstwach domowych i poziom ich unowocześnienia. Cechy społeczno-demograficzne odgrywają coraz większą rolę w kształtowaniu wydatków konsumpcyjnych w wiejskich gospodarstwach domowych. Obserwuje się tam unowocześnianie modeli konsumpcji. W strukturze wydatków maleją wydatki na dobra podstawowe, a wzrastają na dobra wyższego rzędu. Maleje siła związku między wydatkami i dochodami rozporządzalnymi, a rosną wskaźniki korelacji między wydatkami i cechami socjodemograficznymi gospodarstw domowych.

Słowa kluczowe: wydatki, budżety gospodarstw domowych, wiejskie gospodarstwa domowe, unowocześnianie konsumpcji, żywność, kultura i wypoczynek

WPROWADZENIE I CEL

Rozwój gospodarki rynkowej stworzył sprzyjające warunki do zmian modeli konsumpcji, a jednym z ich przejawów jest unowocześnienie konsumpcji w gospodarstwach domowych. Zgodnie z poglądami przedstawianymi w literaturze przedmiotu istotą nowoczesnej konsumpcji jest przełamywanie dotychczasowych nawyków i wzorów w procesie zaspokajania potrzeb (Bywalec, 2010; Grzega, 2012; Kielczewski, 2008; Molenda, 1997). Nowoczesna konsumpcja, podobnie jak zresztą nowoczesność sama w sobie, utożsamiana jest z modernizacją, która wyraża się przez przyjmowanie innowacji świadomościowych, humanistycznych i materialno-technicznych w celu zmiany jakości życia. Determinanty unowocześniania konsumpcji są wielorakie, zarówno natury egzogennej, jak i endogennej, a siła ich wpływu jest przedmiotem przedstawionych w tym artykule rozważań.

Celem opracowania jest identyfikacja symptomów unowocześnienia konsumpcji w wiejskich gospodarstwach domowych. Pojęcie to oznacza gospodarstwa domowe zlokalizowane na terenach wiejskich.

W artykule podjęto próbę odpowiedzi na pytanie, czy i jak zmienił się model konsumpcji na polskiej wsi.

W opracowaniu przyjęto następujące tezy badawcze:

1. Proces unowocześniania struktury wydatków konsumpcyjnych obserwuje się we wszystkich typach

✉ prof. dr hab. Krystyna Gutkowska, Katedra Ekonomiki i Organizacji Konsumpcji, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego, ul. Nowoursynowska 159C, 02-776 Warszawa, Poland, e-mail: krystyna_gutkowska@sggw.pl

wiejskich gospodarstwach domowych¹, aczkolwiek ich natężenie wykazuje duże zróżnicowanie, przede wszystkim w zależności od głównego źródła zarobkowania oraz niektórych zmiennych socjodemograficznych.

2. Dochody rozporządzone są podstawową determinantą kształtującą modele konsumpcji w wiejskich gospodarstwach domowych, w tym również poziom unowocześnienia konsumpcji.

3. Cechy społeczno-demograficzne odgrywają coraz większą rolę w kształtowaniu wydatków konsumpcyjnych w wiejskich gospodarstwach domowych.

METODYKA BADANIA

Podstawowym źródłem informacji o cechach gospodarstw domowych oraz wydatkach na dobra i usługi były indywidualne dane z badania budżetów gospodarstw domowych Głównego Urzędu Statystycznego za rok 2004, 2006 i 2012. Ze zbiorów GUS wyselekcjonowano gospodarstwa domowe zlokalizowane na wsi, których w 2004 roku było 10 508, w 2006 r. – 15 812, a w 2012 roku – 15 742.

W przeprowadzonym badaniu posłużono się średnimi arytmetycznymi, analizą wariancji, stosunkami korelacyjnymi oraz analizą kanoniczną.

Do zbadania istotności statystycznej pomiędzy wydatkami a cechami gospodarstw domowych zastosowano analizę wariancji. Istotność statystyczną przyjęto dla $p \leq 0,05$.

Stosunki korelacyjne są miarami niemianowanymi i przyjmują wartości od 0 do 1. Ich wartość jest równa 0, gdy cechy są nieskorelowane i równa 1, gdy między zmiennymi zachodzi zależność funkcyjna. Im wyższa wartość stosunku korelacyjnego, tym silniejsza zależność korelacyjna.

Warunkiem przeprowadzenia analizy kanonicznej jest dokonanie konwersji cech jakościowych na zmienne zerojedynkowe (0–1). Zabieg ten przeprowadzono w odniesieniu do zmiennych: wykształcenie głowy gospodarstwa domowego, grupa społeczno-ekonomiczna. Założono, że zostaną omówione dwa pierwsze istotne ($p \leq 0,05$) pierwiastki kanoniczne (zespół zmiennych pierwotnych skorelowanych ze sobą i zhierarchizowanych według wkładów w nową zmienną) (Stanisz, 2002).

¹ Typy gospodarstw domowych to gospodarstwa domowe wyróżnione ze względu na grupę dochodową (3 typy), kategorię społeczno-ekonomiczną (6 typów) oraz poziom wykształcenia głowy domu (4 typy).

WYDATKI W WIEJSKICH GOSPODARSTWACH DOMOWYCH W ZALEŻNOŚCI OD ZMIENNYCH SOCJODEMOGRAFICZNYCH I EKONOMICZNYCH – ANALIZA TRADYCYJNA

W strukturze wydatków konsumpcyjnych w wiejskich gospodarstwach domowych zauważa się malejący udział wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe. W 2004 roku żywność i napoje bezalkoholowe pochłaniały blisko 36%, dwa lata później 33%, a w 2012 roku około 30% wydatków ogółem. Fakt ten potwierdza prawo Engla w zakresie kształtowania się wydatków żywnościowych w warunkach wzrostu poziomu dochodów w gospodarstwach domowych. Mimo obserwowanego spadku udziału wydatków na żywność w wydatkach ogółem w wiejskich gospodarstwach domowych stanowią one nadal dominującą grupę wydatków konsumpcyjnych.

Zauważono, że średnie wydatki na żywność i napoje bezalkoholowe w 2012 roku stanowiły 108% mediany wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe, podczas gdy w roku 2004 i 2006 stanowiły około 111% mediany, co może wskazywać na zwiększające się ujednotwienie wiejskich gospodarstw domowych pod względem udziału wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe.

Przy malejącym udziale wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe obserwuje się rosnące znaczenie potrzeb wyższego rzędu. Udział wydatków ponoszonych na rekreację i kulturę w połowie I dekady XXI wieku stanowił około 5%, podczas gdy w 2012 roku – blisko 7% (tab. 1). Udział wydatków na usługi restauracyjno-hotelarskie w 2004 roku stanowił 1,1%, dwa lata później – 1,3%, a w 2012 roku – 1,8%. Wzrosła także rola transportu oraz pozostałych dóbr i usług. Udział wydatków na transport w 2004 roku stanowił 9,2% wydatków ogółem, podczas gdy w 2012 roku – 11,3%. Pozostałe wydatki i usługi w 2004 roku pochłaniały 5,8% domowego budżetu, a osiem lat później – 7,3%. Rosnące znaczenie w strukturze wydatków dóbr wyższego rzędu przy malejącym znaczeniu dóbr podstawowych obserwuje się w gospodarstwach domowych ze wszystkich krajów UE (Piekut, 2014).

Wśród innych kategorii wydatków zauważono względną stabilizację w zakresie udziału wydatków przeznaczanych na użytkowanie mieszkania i edukację. Natomiast obniżyły się w strukturze wydatków udziały

Tabela 1. Struktura wydatków konsumpcyjnych w wiejskich gospodarstwach domowych w latach 2004, 2006 i 2012
Table 1. Structure of consumption expenditure in rural households in 2004, 2006 and 2012

Wyszczególnienie – Specification	2004	2006	2012
Liczba gospodarstw domowych Number of households	N = 10 508	N = 15 812	N = 15 742
Wydatki na: Expenditure on:			
Żywność i napoje bezalkoholowe Food and non-alcoholic beverages	35,6	33,0	29,6
Napoje alkoholowe, wyroby tytoniowe Alcoholic beverages, tobacco products	3,0	2,9	2,7
Odzież i obuwie Clothing and footwear	4,7	5,1	5,0
Użytkowanie mieszkania i nośniki energii Housing, water and energy	19,3	20,9	20,5
Wyposażenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego House equipment and household operation	5,2	5,3	5,0
Zdrowie Health	5,9	5,6	4,9
Transport	9,2	9,3	11,3
Łączność Communication	4,3	4,8	4,2
Rekreacja i kultura Recreation and culture	5,0	5,1	6,9
Edukacja Education	0,9	0,8	0,9
Restauracje i hotele Restaurants and hotels	1,1	1,3	1,8
Pozostałe wydatki na towary i usługi Other expenditures on foods and services	5,8	5,8	7,3

Źródło: obliczenia własne na podstawie indywidualnych danych z badania budżetów gospodarstw domowych za lata 2004, 2006 i 2012.

Source: own calculations based on individual data from the household budget survey for the years 2004, 2006 and 2012.

wydatków przeznaczanych na zdrowie oraz napoje alkoholowe i wyroby tytoniowe.

Reasumując, w strukturze wydatków konsumpcyjnych w wiejskich gospodarstwach domowych zauważalne jest unowocześnieńie konsumpcji, czego dowodzi spadek udziału wydatków na dobra podstawowe i wzrost udziału wydatków na dobra wyższego rzędu.

KATEGORIA SPOŁECZNO-EKONOMICZNA GOSPODARSTWA DOMOWEGO A WYDATKI KONSUMPCYJNE

Zmienną istotnie statystycznie ($p < 0,05$) różnicującą wydatki w gospodarstwach domowych jest kategoria społeczno-ekonomiczna². W 2012 roku wartości wskaźników korelacyjnych między zmienną „kategoria społeczno-ekonomiczna” gospodarstwa domowego a wydatkami w wiejskich gospodarstwach domowych kształtowały się od 0,06 dla wydatków na napoje alkoholowe i wyroby tytoniowe do 0,26 dla wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe (tab. 2). Zaobserwowano, że w latach 2004–2012 wzrosła siła związku między zmienną „kategoria społeczno-ekonomiczna” gospodarstwa a wydatki na dobra ponadpodstawowe, takie jak rekreacja i kultura, usługi restauracyjno-hotelarskie, edukacja, wyposażenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego.

Unowocześnieńie konsumpcji widoczne jest we wszystkich kategoriach społeczno-ekonomicznych wiejskich gospodarstw domowych. We wszystkich typach gospodarstw domowych zauważono obniżenie udziału wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe przy jednoczesnym wzroście udziału wydatków na potrzeby wyższego rzędu.

Jednocześnie udział wydatków na kulturę i rekreację wzrósł od 1 pkt proc. w gospodarstwach domowych emerytów do 2,4 pkt proc. w gospodarstwach domowych utrzymujących się z pracy na własny rachunek. W gospodarstwach pracowników na stanowiskach nierobotniczych udział wydatków na kulturę i rekreację pozostał na tym samym poziomie. W przypadku wydatków na usługi gastronomiczno-hotelarskie zauważono wzrost ich udziału między 2012 rokiem a 2004 rokiem

² Typy gospodarstw domowych wyróżnionych ze względu na kategorię społeczno-ekonomiczną: pracownicy na stanowiskach robotniczych, pracownicy na stanowiskach nierobotniczych, pracujący na własny rachunek, rolnicy, emeryci, renciści.

Tabela 2. Wartości korelacji między wydatkami w wiejskich gospodarstwach domowych a ich przynależnością do określonej kategorii społeczno-ekonomicznej

Table 2. Ratios correlation between expenditure in rural households and their belonging to a specific category of socio-economic

Wyszczególnienie – Specification	2004	2006	2012
Żywność i napoje bezalkoholowe Food and non-alcoholic beverages	0,27	0,28	0,26
Napoje alkoholowe, wyroby tytoniowe Alcoholic beverages, tobacco products	0,04	0,03	0,06
Odzież i obuwie Clothing and footwear	0,14	0,20	0,23
Użytkowanie mieszkania i nośniki energii Housing, water and energy	0,18	0,17	0,17
Wyposażenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego House equipment and household operation	0,06	0,09	0,11
Zdrowie Health	0,36	0,32	0,28
Transport	0,11	0,15	0,14
Łączność Communication	0,12	0,25	0,23
Rekreacja i kultura Recreation and culture	0,11	0,22	0,22
Edukacja Education	0,09	0,12	0,13
Restauracje i hotele Restaurants and hotels	0,08	0,09	0,14
Pozostałe wydatki na towary i usługi Other expenditures on foods and services	0,07	0,13	0,14

Źródło: obliczenia własne na podstawie indywidualnych danych z badania budżetów gospodarstw domowych za lata 2004, 2006 i 2012.

Source: own calculations based on individual data from the household budget survey for the years 2004, 2006 and 2012.

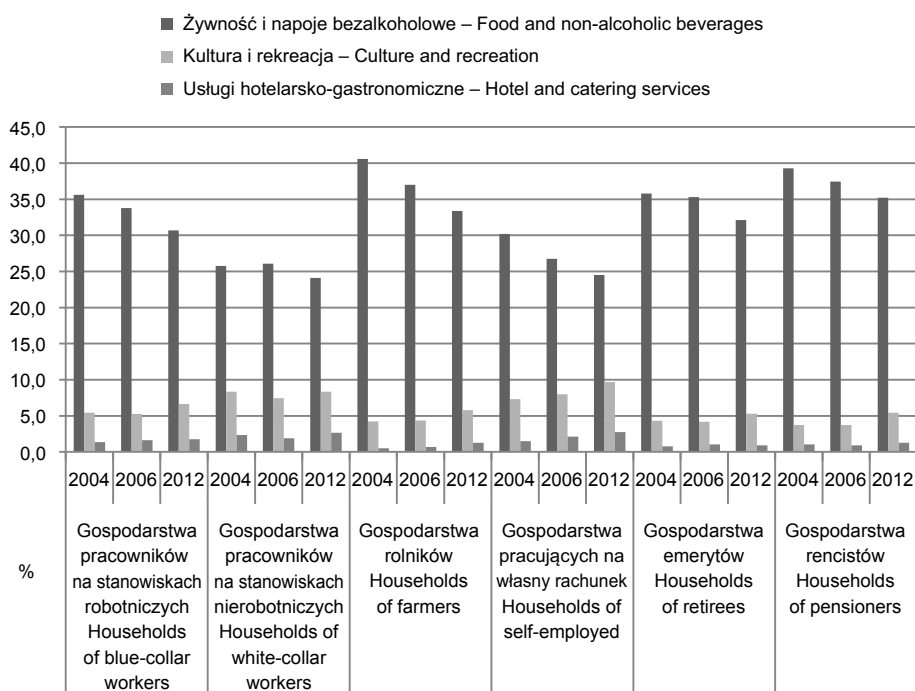
od 0,3 pkt proc. w gospodarstwach domowych pracowników na stanowiskach nierobotniczych do 1,2 pkt proc. w gospodarstwach domowych pracujących na własny rachunek.

Udział wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe w 2012 roku – w porównaniu do 2004 roku – zmniejszył się od 1,6 pkt proc. w gospodarstwach domowych utrzymujących się z pracy na własny rachunek do 7,2 pkt proc. w gospodarstwach domowych rolników (rys. 1).

DOCHODY ROZPORZĄDZALNE W GOSPODARSTWIE DOMOWYM A WYDATKI KONSUMPCYJNE

Dochody rozporządzalne na osobę istotnie statystycznie różnicują wydatki w gospodarstwach domowych ($p < 0,05$). Wartości wskaźników korelacyjnych między dochodem rozporządzalnym na osobę a wydatkami konsumpcyjnymi w 2012 roku wynosiły od 0,62 dla wydatków na napoje alkoholowe i wyroby tytoniowe oraz wydatków na wyposażenie i prowadzenie gospodarstwa domowego do 0,83 dla pozostałych wydatków na towary i usługi (tab. 3). Zauważono też, że siła związku zmniejszyła się między wydatkami na dobra i usługi konsumpcyjne a dochodem rozporządzalnym. Dla większości dóbr i usług wartości korelacji w roku 2004 i 2006 przyjmowały większe wartości niż w 2012 roku.

We wszystkich grupach dochodowych gospodarstw domowych zaobserwowano spadek udziału wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe oraz wzrost udziału wydatków na kulturę, rekreację i usługi restauracyjno-hotelarskie. Największe różnice w strukturze wydatków zaobserwowano w najuboższych gospodarstwach domowych na wsi. Między rokiem 2004 a 2012 w gospodarstwach domowych z I grupy dochodowej odnotowano spadek udziału wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe prawie o 7 pkt proc., podczas gdy w II grupie dochodowej spadek ten wyniósł 4,5 pkt proc., a w III – niepełne 3 pkt proc. (rys. 2). W najuboższych gospodarstwach domowych zauważono też największy wzrost udziału wydatków na kulturę i rekreację – o 2,1 pkt proc., przy wzroście o 1,5 pkt proc. w II grupie dochodowej i o 0,9 pkt proc. w III grupie dochodowej. W branży usług gastronomiczno-hotelarskich największy wzrost udziału odnotowano w gospodarstwach domowych cechujących się najkorzystniejszą sytuacją dochodową (wzrost w 2012 roku o 0,7 pkt proc. w porównaniu do 2004 roku).

Rys. 1. Udziały wydatków na wybrane dobra podstawowe i wyższego rzędu w latach 2004, 2006 i 2012 w zależności od kategorii społeczno-ekonomicznej* gospodarstwa domowego

* Ze względu na różnice w podziale gospodarstw domowych na kategorie społeczno-ekonomiczne między 2004 i 2012 rokiem w opracowaniu nie uwzględniono gospodarstw domowych w 2004 roku – utrzymujących się z niezarobkowych źródeł oraz dwuzawodowych; w latach 2006 i 2012 roku – utrzymujących się ze świadczeń społecznych oraz utrzymujących się z pozostałych niezarobkowych źródeł.

Źródło: obliczenia własne na podstawie indywidualnych danych z badania budżetów gospodarstw domowych za lata 2004, 2006 i 2012.

Fig. 1. Shares of expenditure on selected basic goods and higher order in the years 2004, 2006 and 2012, depending on the socio-economic group* of the household

* Due to differences in the division of household socio-economic groups between 2004 and 2012 did not include: in 2004 – households living from unearned sources and households living from an employment and agriculture; in 2006 and 2012 – households living on social benefits, households living on unearned other sources.

Source: own calculations based on individual data from the household budget survey for the years 2004, 2006 and 2012.

WYKSZTAŁCENIE GŁOWY DOMU A WYDATKI KONSUMPCYJNE

Wykształcenie głowy domu to kolejna zmienna istotnie statystycznie różnicująca wydatki w gospodarstwach domowych ($p < 0,05$). W 2012 roku wartości korelacji między zmienną – wykształcenie głowy domu a zmiennymi określającymi poziom wydatków na dobra i usługi

konsumpcyjne, wynosiły od 0,04 dla wydatków na napoje alkoholowe i wyroby tytoniowe do 0,29 dla wydatków na rekreację i kulturę (tab. 4). Zauważono, że w 2012 roku obniżyła się siła związku między zmienną – wykształcenie głowy domu a wydatkami na żywność i napoje bezalkoholowe, natomiast wzrosła siła związku między zmienną wykształcenie głowy domu a wydatkami na odzież i obuwie, wyposażenie mieszkania

Tabela 3. Wartości korelacji między wydatkami w wiejskich gospodarstwach domowych a dochodem rozporządzalnym na 1 osobę

Table 3. Ratios correlation between expenditure in rural households and disposable income per person

Wyszczególnienie – Specification	2004	2006	2012
Żywność i napoje bezalkoholowe Food and non-alcoholic beverages	0,88	0,79	0,77
Napoje alkoholowe, wyroby tytoniowe Alcoholic beverages, tobacco products	0,84	0,72	0,62
Odzież i obuwie Clothing and footwear	0,90	0,74	0,75
Użytkowanie mieszkania i nośniki energii Housing, water and energy	0,85	0,80	0,72
Wyposażenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego House equipment and household operation	0,78	0,66	0,62
Zdrowie Health	0,82	0,70	0,65
Transport	0,92	0,71	0,69
Łączność Communication	0,90	0,87	0,72
Rekreacja i kultura Recreation and culture	0,85	0,73	0,76
Edukacja Education	0,83	0,68	0,65
Restauracje i hotele Restaurants and hotels	0,92	0,56	0,80
Pozostałe wydatki na towary i usługi Other expenditures on foods and services	0,86	0,70	0,83

Źródło: obliczenia własne na podstawie indywidualnych danych z badania budżetów gospodarstw domowych za lata 2004, 2006 i 2012.

Source: own calculations based on individual data from the household budget survey for the years 2004, 2006 and 2012.

i prowadzenie gospodarstwa domowego, rekreację i kulturę oraz na usługi restauracyjno-hotelarskie.

Analiza zmian udziału wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe w wiejskich gospodarstwach domowych w zależności od poziomu wykształcenia

Tabela 4. Wartości korelacji między wydatkami w wiejskich gospodarstwach domowych a wykształceniem głowy domu

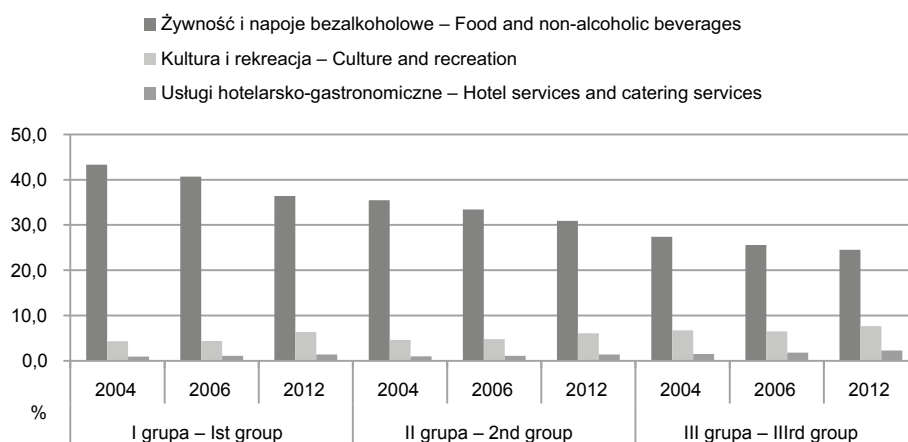
Table 4. Ratios correlation between expenditure in rural households and the education of the head of the family

Wyszczególnienie – Specification	2004	2006	2012
Żywność i napoje bezalkoholowe Food and non-alcoholic beverages	0,15	0,17	0,12
Napoje alkoholowe, wyroby tytoniowe Alcoholic beverages, tobacco products	0,02	0,04	0,04
Odzież i obuwie Clothing and footwear	0,17	0,21	0,24
Użytkowanie mieszkania i nośniki energii Housing, water and energy	0,11	0,12	0,10
Wyposażenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego House equipment and household operation	0,08	0,09	0,15
Zdrowie Health	0,19	0,16	0,14
Transport	0,14	0,15	0,16
Łączność Communication	0,26	0,31	0,27
Rekreacja i kultura Recreation and culture	0,20	0,26	0,29
Edukacja Education	0,13	0,10	0,13
Restauracje i hotele Restaurants and hotels	0,11	0,08	0,14
Pozostałe wydatki na towary i usługi Other expenditures on foods and services	0,12	0,17	0,15

Źródło: obliczenia własne na podstawie indywidualnych danych z badania budżetów gospodarstw domowych za lata 2004, 2006 i 2012.

Source: own calculations based on individual data from the household budget survey for the years 2004, 2006 and 2012.

głowy domu w latach 2004, 2006 i 2012 dowodzi, że w gospodarstwach domowych z niższym poziomem wykształcenia głowy domu zauważono większe spadki udziału wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe niż w gospodarstwach domowych, w których głowa

Rys. 2. Udziały wydatków na dobra podstawowe i wyższego rzędu w latach 2004, 2006 i 2012 w zależności od grupy dochodowej gospodarstwa domowego

Źródło: obliczenia własne na podstawie indywidualnych danych z badania budżetów gospodarstw domowych za lata 2004, 2006 i 2012.

Fig. 2. Shares of expenditure on basic goods and higher order in 2004, 2006 and 2012, depending on household income group

Source: own calculations based on individual data from the household budget survey for the years 2004, 2006 and 2012.

domu legitymowała się wyższym poziomem wykształcenia. W gospodarstwach domowych, w których głowa rodziny legitymowała się podstawowym poziomem wykształcenia, zaobserwowano mniejszy wzrost udziału wydatków na potrzeby wyższego rzędu niż w pozostałych gospodarstwach domowych. W 2012 roku w porównaniu z rokiem 2004 odnotowano najmniejszy wzrost udziału wydatków w gospodarstwach domowych, w których głową domu były osoby legitymujące się podstawowym poziomem wykształcenia – o 0,9 pkt proc. na kulturę i rekreację i o 0,3 pkt proc. na usługi gastronomiczno-hotelarskie (rys. 3).

ZALEŻNOŚCI MIĘDZY CECHAMI WIEJSKICH GOSPODARSTW DOMOWYCH A WYDATKAMI KONSUMPCYJNYMI – ANALIZA WIELOWYMIAROWA

Kolejnym etapem badania było przeprowadzenie analizy kanonicznej. W utworzonych modelach uwzględniono po 13 zmiennych niezależnych oraz po 12 zmiennych zależnych. Zmienność cech mierzona ogólną wariancją po stronie zmiennych niezależnych wynosiła około 95%, a po stronie zmiennych zależnych 100%.

Natomiast całkowita redundancja po stronie cech niezależnych i zależnych stanowiła po około 10-11%.

W I pierwiastku kanonicznym największe wartości wag kanonicznych oraz ładunków czynnikowych odnotowano:

- po stronie zmiennych niezależnych – liczba osób, dochód rozporządzalny na osobę,
- po stronie zmiennych zależnych – wydatki na żywność i napoje bezalkoholowe.

W II pierwiastku kanonicznym największe wartości wag kanonicznych i ładunków czynnikowych miały:

- po stronie zmiennych niezależnych – liczba osób, dochód rozporządzalny na osobę, wiek głowy rodziny,
- po stronie zmiennych zależnych – wydatki na żywność i napoje bezalkoholowe, na odzież i obuwie, na zdrowie, na rekreację i kulturę.

Z przeprowadzonej analizy wynika, że wielkość gospodarstwa domowego oraz dochód rozporządzalny na osobę to determinanty, które w największym zakresie decydują o wielkości wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe. Im mniejsza liczba osób w gospodarstwie domowym i gospodarstwo domowe cechuje korzystniejszą sytuacją materialną (większy dochód rozporządzalny na osobę), tym większych można się

Rys. 3. Udziały wydatków na dobra podstawowe i wyższego rzędu w latach 2004, 2006 i 2012 w zależności od wykształcenia głowy gospodarstwa domowego
 Źródło: obliczenia własne na podstawie indywidualnych danych z badania budżetów gospodarstw domowych za lata 2004, 2006 i 2012.

Fig. 3. Shares of expenditure on basic goods and higher order products in the years 2004, 2006 and 2012, depending on the education of the head of household
 Source: own calculations based on individual data from the household budget survey for 2004, 2006 and 2012.

spodziewać wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe na 1 osobę.

Większy dochód rozporządzalny na 1 osobę, mniejsza liczba osób tworzących gospodarstwo domowe, starszy wiek głowy rodziny, a także posiadanie wyższego wykształcenia oznaczają większe wydatki na żywność, jak również na odzież i obuwie, zdrowie oraz na dobra i usługi związane z rekreacją i kulturą.

PODSUMOWANIE

Na podstawie przeprowadzonych analiz indywidualnych danych z badań budżetów gospodarstw domowych stwierdzono, że nastąpiło unowocześnienie konsumpcji w wiejskich gospodarstwach domowych, odnotowano bowiem wzrost udziału wydatków na dobra ponadpodstawowe, tj. wypoczynek i rekreację, usługi gastronomiczno-hotelarskie i transport, przy malejących udziałach wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe.

Między rokiem 2004 a 2012 największe spadki udziałów wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe odnotowano w gospodarstwach cechujących się relatywnie mniej korzystną sytuacją materialną (pracowników na stanowiskach robotniczych, rolników, rencistów,

z I grupy dochodowej – najubożsi, osoby z niższym poziomem wykształcenia). Największy wzrost udziału wydatków na usługi hotelarsko-gastronomiczne zaobserwowano w gospodarstwach domowych cechujących się relatywnie najkorzystniejszą sytuacją materialną (III grupa dochodowa), utrzymujących się z pracy na własny rachunek oraz reprezentowanych przez osoby z wyższym poziomem wykształcenia. Największy wzrost udziału wydatków na kulturę i wypoczynek odnotowano wśród gospodarstw domowych utrzymujących się z pracy na własny rachunek oraz z wyższym poziomem wykształcenia głowy domu.

Wielkość gospodarstwa domowego oraz dochód rozporządzalny na osobę to nadal determinanty, które w największym zakresie decydują o wielkości wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe. Im mniejsza liczba osób w gospodarstwie domowym i członkowie gospodarstwa domowego posiadają większe dochody rozporządzalne na osobę, tym większych można się spodziewać wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe na 1 osobę.

Większy dochód rozporządzalny na 1 osobę, mniejsza liczba osób tworzących gospodarstwo domowe, wyższy wiek głowy domu, a także posiadanie wyższego

wykształcenia przez członków rodziny to większe wydatki na żywność, jak również na odzież i obuwie, zdrowie oraz na dobra i usługi związane z rekreacją i kulturą.

Zauważono coraz silniejszy związek między wielkością wydatków konsumpcyjnych a zmienną – wykształcenie głowy rodziny oraz kategorią społeczno-ekonomiczną gospodarstwa domowego. Zmniejszyła się natomiast siła związku między wydatkami w wiejskich gospodarstwach domowych a dochodem rozporządzalnym na 1 osobę.

LITERATURA

- Bywalec, C. (2010). *Konsumpcja a rozwój gospodarczy i społeczny*. Warszawa: C.H. Beck.
- GUS (2012). *Budżety Gospodarstw Domowych. Indywidualne dane*. Materiał niepublikowany. Warszawa: GUS.
- Grzega, U. (2012). *Poziom życia ludności – determinanty i zróżnicowania*. Katowice: UE.
- Kielczewski, D. (2008). *Konsumpcja a perspektywy zrównoważonego rozwoju*. Białystok: Uniwersytet w Białymstoku.
- Molenda, J. (1997). *Postawy kobiet wiejskich wobec unowocześniania gospodarki chłopskiej w pierwszym dziesięcioleciu XX wieku*. W: A. Żarnowska, A. Szwarz (red.), *Kobieta i kultura życia codziennego. Wiek XIX i XX. Zbiór studiów (t. 5)*. Warszawa: DiG.
- Piekut, M. (2014). *Wydatki na kulturę i rekreację w budżetach gospodarstw domowych Europejczyków*. *Wiad. Stat.*, 5, 75–89.
- Stanisz, A. (2002). *Korelacja kanoniczna*. *Med. Prakt.*, 6.

SYMPTOMS OF UPGRADING CONSUMPTION IN RURAL HOUSEHOLDS

Abstract. The aim of the study was to analyse the structure of expenditure in rural households paying attention to the upgrading of consumption. The research material used in the present study was individual data from the household budget survey for 2004, 2006 and 2012 which is conducted annually by the Central Statistical Office of Poland. In the conducted study a conventional statistical analysis and multivariate statistical method was used. The process of upgrading the structure of consumer spending is observed in all types of rural households. Disposable incomes are the main determinant affecting consumption models in rural households and their level of upgrading. Socio-demographic characteristics play an increasingly important role in shaping consumer expenditure in rural households. Decreasing spending on consumer staples, and increasing spending on goods of a higher order are observed in the structure of expenses.

Key words: expenses, budgets of households, rural households, upgrading of consumption, food, culture and recreation

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 26.08.2015

Do cytowania – For citation

Gutkowska, K., Piekut, M. (2015). Symptomy unowocześniania konsumpcji w wiejskich gospodarstwach domowych. *J. Agribus. Rural Dev.*, 3(37), 407–415. DOI: 10.17306/JARD.2015.43